

Catalans deportats: sobreviure al record

L'exposició 'Exili, resistència i deportació' d'Amical de Mauthausen arribarà a les Drassanes de Barcelona el dia 24 de febrer. Supervivents dels Països Catalans expliquen a EL TEMPS la seva experiència.

A partir del dia 24 de febrer podrem veure a Barcelona, al Centre Intercultural de les Drassanes, l'exposició organitzada per l'Amical de Mauthausen: "Exili, Resistència i Deportació". L'exposició, amb més d'un centenar de fotografies, és un document de primera mà per a entendre l'abast del que va ésser la repressió nazi sobre els exiliats catalans després de la guerra civil.

"Exili, Resistència i Deportació" s'adiu amb l'esperit del jurament que els supervivents dels camps van fer un cop alliberats.

El 16 de maig de 1945, poc abans d'ésser alliberat el camp de Mauthausen, va ressonar en més de deu idiomes el jurament d'unes víctimes resoltes a no oblidar. "Per fi —llegí el delegat del Comitè Espanyol de presoners de Mauthausen— les portes d'un dels camps més terribles i sangonosos s'obren (...). Després d'una estada d'uns quants anys al camp, comprenem molt millor el valor de la fraternitat dels pobles. Fidels a aquest ideal, jurem mantenir el nostre esperit de solidaritat i d'unió per continuar la lluita contra l'imperialisme i el fanatisme nacional (...) Recordant la sang vessada per tots els pobles i els milions d'éssers humans sacrificats, assassinats, immolats pel feixisme nazi, jurem de no abandonar mai el camí que ens hem traçat (...)"

El record encara és viu i alguns

supervivents dels camps d'extermini nazi expliquen a EL TEMPS el que va suposar la seva tragèdia personal. Del compromís amb l'esquerra i la democràcia a l'infern feixista.

Presoner número 5.329. El 17 de novembre del 1916 naixia a Barcelona Miquel Ulldemolins. Al carrer de Roger de Flor, entre els carrers de Còrsega i d'Indústria, al cor de l'Eixample. "La meua joventut —recorda serenament Ulldemolins— va ésser molt bona, perquè el meu pare era comerciant de pells i es guanyava bé la vida".

El pare d'Ulldemolins era d'Esquerra Republicana de Catalunya i "jo —explica, tot murri— com a bon fill que era, també".

La guerra del 36-39 va sorprendre Miquel Ulldemolins amb tan sols dinou anys. "No vaig tenir temps d'estudiar —explica—, perquè quan esclatà la guerra de seguida em vaig presentar voluntari. Ja era dins la caserna quan vingué el pare per emportar-se'm cap a casa. Al cap de mes i mig d'això un dia li vaig dir que me n'anava al cinema i me'n vaig anar al front, a Madrid".

Ulldemolins va lluitar a Moncloa amb la columna Carlos Marx i després d'un breu període de permís per haver rescatat un ferit abatut davant les trinxeres enemigues, s'incorporà a la 30a divisió en una secció de metralladores. La guerra, per a Ulldemo-

lins, es va acabar al Front d'Aragó, d'on va passar als camps de refugiats francesos.

“Vaig passar –rememora– a Catalunya Nord, als camps de refugiats. De primer al de Bacarès, després a Sant Cebrià... El tracte era molt dur, tant de part dels francesos com de les tropes colonials senegaleses que ens escortaven... Era molt dur... El menjar, malament, la tristor, el record de la família...”

Les platges de l'exili, com se n'ha dit, sentimentalment, de la geografia concentracionària de Catalunya Nord, nascuda l'endemà de la derrota republicana, va ésser la primera etapa d'un malson que per a molts havia de continuar als camps d'extermini alemanys.

Els refugiats republicans a mesura que passaven la frontera eren separats de mullers i fills. Els presoners s'hagueren de crear els seus propis equips mèdics en condicions precàries a fi d'evitar, tant com fos possible, les amputacions de cames i braços danyats, pràctica a què tendien amb freqüència els metges francesos. La fam i el fred foren terribles. Només els més forts aconseguiren de sobreviure.

Sant Cebrià, el camp en el qual fou internat Miquel Ulldemolins, era un dels pitjors.

El llarg camí cap a la mort. Quan el setembre del 1939 va esclatar la Segona Guerra Mundial hom oferí als refugiats republicans dels camps quatre possibilitats per sortir-ne: tornar a l'Espanya de Franco, amb la promesa que no els passaria res; allistar-se a la Legió Estrangera (molts dels qui ho van fer acabaren lluitant en les batalles del Txad i en la de Narvik); anar als batallons de marxa per combatre els alemanys o bé apuntar-se a les companyies de treball que, bàsicament, es dedicaven a fortificar les línies defensives franceses.

Miquel Ulldemolins va optar per la quarta opció. “Vaig estar a la companyia 106 de treball. Ens destinaren a Alsàcia Lorena, –relata amb plena lucidesa Ullde-

molins– davant la línia alemanya Sigfried. El dia 22 de juny de 1940, a Sandieux, ens vam rendir als alemanys i set dies després aquests ens traslladaren a Estrasburg on vaig ésser internat a l'Stalag 210 (camp de presoners) on ens feien descarregar trens..., però al cap d'uns mesos ens van dir que, els espanyols, ens poséssim a part. Ens van fer una foto i ens van ficar en uns trens de passatgers dient-nos que ens enviaven a Alemanya a fer de pagesos. Recordo que en l'estació de Linz, un paio que hi havia allà es va estar mirant-nos i es va passar el dit pel coll insinuant amb aquest gest que ens portaven a l'escorxador”.

Miquel Ulldemolins i els seus companys poc podien sospitar

Ulldemolins: “A l'estació de Linz un paio es va estar mirant-nos i es va passar el dit pel coll insinuant que ens portaven a l'escorxador.”

encara que eren a punt de conèixer l'horror de Mauthausen, el “mollí d'ossos”, que en deien els buròcrates de l'Oficina Central de Seguretat del Reich (RSHA), dirigida pel temible nazi Reinhard Heydrich.

El 13 de desembre de 1940 Miquel Ulldemolins arribava al camp: “Quan arribàrem al camp –ens relata– començarem a sentir els crits dels SS... los, los... No enteníem res... ens van fer baixar a culatades i ens van fer formar... Quan vam veure els qui ja eren al camp, aquells ulls, aquells rostres demacrats, vam pensar, on hem anat a parar?... Hi havia espanyols i se'ns van acostar per dir-nos que si els SS ens pegaven, no ens hi tornéssim”.

Els deportats havien de passar

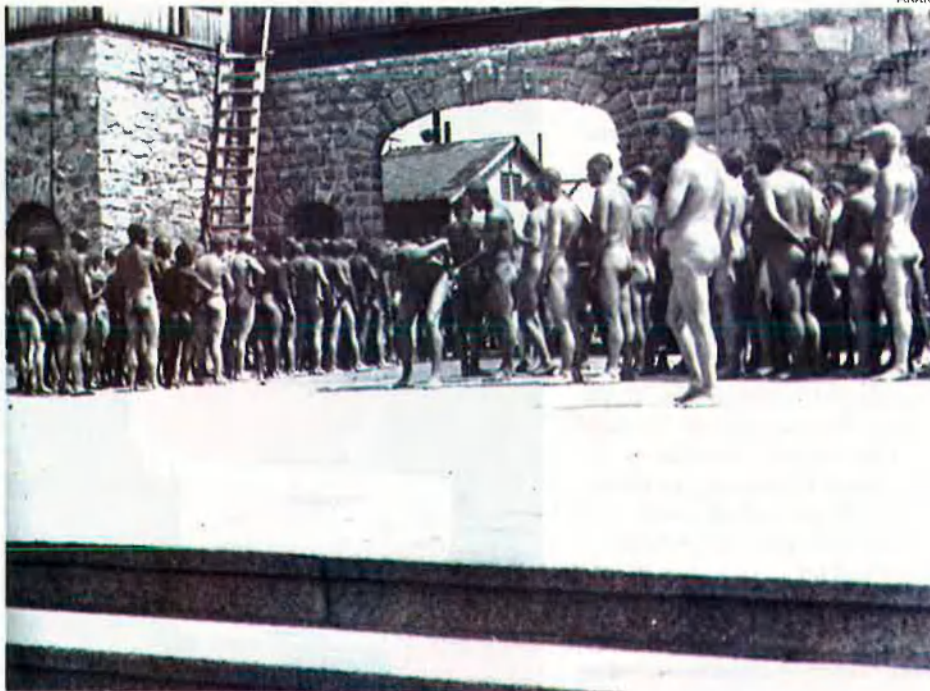

llavors

per la prova humiliant i dolorosa de la “desinfecció”. Les dutxes de Mauthausen eren als soterranis de la barraca que hi havia just a l'entrada del camp, a la dreta. Al costat de les dutxes hi havia la cuina dels presoners i molt a prop, el búnquer, al soterranis del qual hi havia cambres de gas i de vivisecció.

“Ens van fer despullar a tots –prosseguix Ulldemolins–, ens

Dalt, Miquel Ulldemolins, amb el carnet de deportat facilitat pels francesos. Baix (amb vestit clar), ja alliberat, amb Josep Ayllet, també deportat (foto de baix: arxiu).

ARXIU

ARXIU

Només a Mauthausen i als seus 'Kommandos' van morir 1.800 deportats dels Països Catalans. Però la xifra total és més elevada.

Presoners de Mauthausen durant una sàdica sessió de "desinfecció". Baix, el comandant del camp, Franz Zereis.

raparen tot el pèl del cos al viu... no hi havia miraments... Llavors entenies que havia començat la lluita per sobreviure... que no podies pensar en res perquè, si hi pensaves eres home mort. Des de llavors vaig ésser el número 5.329".

186 esglaons de dolor. La primera feina que va tenir Ulldemolins al camp va ésser a la pedrera. Mauthausen era cèlebre per les

viure. A la pedrera de Mauthausen l'extermini pel treball precognitzat pels jerarques nazis complia els seus objectius amb escreix.

"Hi havia un guàrdia molt malparit –explica el supervivent del camp Ulldemolins– que tirava gent de dalt a baix de la pedrera". Aquesta mena d'assassinat típic a la Wiener-Graben era anomenat pels SS, "salt del paracaigudista". "Et podia tocar a tu; la mort al camp era totalment arbitrària. De vegades ens feien aixecar de les barraques i ens enviaven nus a través de la neu fins a les dutxes... La temperatura era de deu graus o quinze sota zero... Molts morien. La fortor de carn a la brasa procedent dels forns era molt viva, i sempre pensava que si me'n sortia mai més no tornaria a menjar carn..."

Ulldemolins amb prou feines si recorda cap moment que l'alliberés d'aquell terror. El cas és que en situacions límit la realitat esdevé perversa: "Quan fèiem teatre per als SS, rèiem...", confessa amb un to d'amarguesa.

Un espectacle digne de Heinrich Himmler que una vegada va visitar Mauthausen acompanyat del comandant del camp, Franz Ziereis, i d'alguns assassins més. Ulldemolins va ésser-ne testimoni, d'aquesta sinistra visita –"me'n recordo molt", afirma amb un bri de desconcert a la mirada.

Després de passar una temporada a la pedrera, Ulldemolins fou traslladat a un Kommando de treball de Bresten, al Tirol austríac. Hi construïen cases de pagès i la feina no era tan dura. I de Bresten, al camp de Styer on els deportats construïen coixinets destinats a l'aviació alemanya. "A Styer –explica– em vaig refer una mica, però em van tornar a Mauthausen, concretament al Kommando de Gusen. Menjava al costat de munts de cadàvers –de fet no es pot dir que ens amaguessin res de res. A Gusen fèiem un túnel, però al final ja no hi havia material ni per a treballar... M'hi vaig estar fins a l'alliberament del camp, el dia 5 de maig

pedres de la Wiener-Graben, les mateixes que durant anys havien servit per a fabricar les llambordes dels carrers de Viena.

A la pedrera, hom hi entrava pels tristament coneguts 186 graons de l'escala que venia del camp. Els deportats havien de pujar a coll fins al camp, per aquells esglaons desiguals i sense deturar-se, blocs cantelluts de pedra que pesaven com a mínim uns trenta-tres quilos. Qui no moria per causa d'aquest esforç inhumà, moria en mans dels guàrdies de la pedrera. Amb jornades de dotze hores diàries durant set dies la setmana i una alimentació inferior a les 1.500 calories era ben difícil de sobre-

de 1945 a les cinc de la tarda. Llavors la gent cercava els *kapos* per venjar-se'n. Jo vaig veure com un presoner espanyol engegava un tret a l'ull d'un altre espanyol... Se li va acostar i li va dir: 'Vaig jurar que si me'n sortia, et mataria'..."

Miquel Ulldemolins encara avui es demana, desconcertat, com va poder salvar-se d'un camp tan terrible on els nazis havien calculat metòdicament que la vida dels seus estadants durava de quatre a nou mesos. "He tingut sort, sempre he tingut sort", afirma.

Una sort ajudada d'una altra circumstància: "Crec que si ens vam salvar –reflexiona– és perquè a mitjan any 41 i després a mitjan any 42, van arribar al camp expedicions molt nombroses de jueus. Els nazis es van oblidar una mica dels espanyols, els primers que havien arribat a Mauthausen i que a partir de llavors van passar a ocupar llocs menys perillosos dins del camp".

Pel que fa als botxins, tots els deportats tenen la sensació que no es va fer justícia. De més de deu mil guàrdies SS que van passar per Mauthausen només alguns guàrdies i oficials foren durament castigats.

Entre ells Friedrich Karl Hermann Endreis, executat per crims de guerra el 1947, Helmut Vetter, sentenciat a la forca el 1949, i els capitans Viktor Zoller i Zutter. Pel que fa al màxim responsable de Mauthausen, el comandant Franz Ziereis, va morir d'un tret quan intentava escapar. Alguns deportats catalans van assistir a la seva agonia, entre ells Francesc Boix, l'home que aconseguí treure del camp les proves fotogràfiques d'aquell infern i que serviren per jutjar molts caps nazis.

El judici sobre el camp de Mauthausen es va celebrar l'any 1946, al camp de Dachau.

Un català de la resistència a Dachau. Joan Escuer va néixer a Cornudella de Montsant, al Priorat, el 16 de novembre de 1914. "Podríem dir que vaig tenir una infància típica de nen de poble,

Destacat, Joan Escuer, en una manifestació de deportats, el 27 de maig de 1945 a París fent cap al cementiri de Père La Chaise, poc després d'ésser alliberat de Mauthausen. Baix, Joan Escuer, actualment (foto de baix: Mireia Margenat).

de nens que van fent barrabasades pel camp" –comenta Escuer. Fill de pagesos–. Escuer recorda les misèries passades: el salari de quatre pessetes diàries que son pare guanyava, la tenalla dels cacics locals i l'església omnipresent.

"Un vegada, cap a l'any 32 –explica emocionat– va venir al poble un polític que des del balcó de l'ajuntament parlava de la revolució russa, del bolxevisme, dels treballadors... 'Ep! aquests són els meus!', vaig pensar".

A la guerra civil, Escuer va arribar a ésser capità d'una companyia del XV Cos que es batia al

front de l'Ebre. Els camps d'extermini encara eren molt lluny, i Escuer només vivia amb la idea de guanyar la guerra. El primer cop que en va sentir parlar, d'aquests camps, va ésser un mal presagi: "un dia de 1937 un brigadista internacional alemany em va explicar que ell havia estat a Dachau. Em va explicar unes coses tan terribles que no m'ho podia creure".

Com tants altres catalans, Escuer hagué de passar pels camps de refugiats francesos i més tard per la Resistència antinazi. Les seves activitats com a cap destacat del moviment resistent de

"El franquisme també és culpable"

Josep Zamora, nasqué al barri del Clot, Barcelona, el 18 de març de 1922. El seu pare, un murcià immigrant de tendència anarquista, va haver de treballar molt durament per tirar endavant la família. "Ens instal·làrem en Santa Coloma de Gramenet –recorda Zamora–, i el pare cada dia anava a treballar a peu, des d'allà, a una foneria que era molt a prop de la Sagrada Família".

La guerra civil va truncar la vida dels Zamora. Pare i fill van incorporar-se al front a lluitar contra el feixisme. "La guerra em va impedir de continuar estudiant... Els pares –explica Zamora– volien que fos arquitecte i fins i tot vaig arribar a anar a estudiar dibuix lineal a la Llotja, a la Barceloneta".

Acabada la guerra civil tots dos es retrobaren als camps de l'exili de Catalunya Nord.

"Van treure dels camps –prosegueix– uns quinze mil republicans exiliats i ens van enviar a fer trinxeres i fortificacions entre la Línia Maginot

i la Sigfried... El maig del 40 vingué la gran ofensiva alemanya".

Josep Zamora va resultar ferit durant els atacs de la Wehrmacht i es va haver de separar del seu pare i d'un cosí

Mundial– per un diari que publicava les llistes dels morts als camps que tots dos havien corregut la mateixa sort. El meu pare, Fernando Zamora Pérez va entrar a finals de 1940 a Mauthausen i va morir el 14 d'abril de 1941 a Gusen. El meu cosí, Antonio Zamora Gutiérrez, morí el 6 d'abril de 1941".

Zamora acabà presoner al camp de Montoir de Bretagne des d'on cada dia anava a treballar a una base de submarins alemanya de Saint-Nazaire d'on aconseguí escapar gràcies a l'ajut dels resistents francesos. La resta de la seva vida és una història d'evasions, sabotatges i combats a fi de fer caure el nazisme. Lluita que acabà amb la seva participació en la invasió de la Vall d'Aran. L'intent d'uns milers de republicans de tornar el franquisme o si més no d'alertar les potències aliades. Per Zamora, el règim de Franco va ser còmplice de l'extermini en massa practicat pels nazis. "Serrano Súñer –afirma– és culpable almenys de la mort de divuit mil espanyols". F. V.

A l'esquerra, Josep Zamora (dret), amb el seu pare, a la frontera entre França i Itàlia quan anaven junts en una companyia de treball. A la dreta, en Josep en l'actualitat.

seu que també era a la Companyia de Treball. "Des de llavors, mai més no vaig veure ni el pare ni el meu cosí... En vaig rebre un parell de cartes durant el seu captiveri provisional a la caserna d'Estrasburg... Després vaig saber –acabada la Segona Guerra

bar el franquisme o si més no d'alertar les potències aliades. Per Zamora, el règim de Franco va ser còmplice de l'extermini en massa practicat pels nazis. "Serrano Súñer –afirma– és culpable almenys de la mort de divuit mil espanyols". F. V.

Saint-Nazaire i la Baule, on vint-i-set comandos de resistents depenien d'ell, l'acabaren portant a unes quantes presons, entre elles la tan temuda de Fresnes. Serà el darrer episodi repressiu abans d'arribar a Dachau.

"El 18 de juny de 1944 em van ficar en un tren. Anàvem 120 persones en un vagó de càrrega –recorda amargament– atapeïts com sardines. La capacitat d'aire era insuficient... la set... no podies estar ajagut ni seure... Em penso que em vaig salvar perquè tenia una esclatxa a l'alçada de la boca i d'allà anava xuclant l'aire. Respiraves i llavors la mort desapareixia".

L'arribada al camp central de Dachau el dia 20 de juny de 1944 va ésser tan dantesca com la de la

resta de deportats d'Europa als camps, segons conta Escuer: "Hi arribàrem a les onze del matí però no vam sortir del vagó fins a les dues del migdia... Quan ens en van fer baixar quasi tots quèiem a terra... Els fotògrafs alemanys de la SS no paraven de disparar les càmeres. Cap a les quatre de la tarda vam arribar al camp i ens donaren un tros de pa i un de sal-sitxó salat que encara et feia venir més set. Ens posaren a les dutxes amb aigua freda mentre ens desinfectaven les parts amb aigua de zotal, feiem salts de dolor igual que micos i aquesta era la diversió dels SS".

A Escuer, li van assignar el número de presoner 74.181: "A partir d'aquell moment ja no eres ningú... i començava l'horror...

alguns sabíem per què érem allà, per haver combatut al nazisme. El pitjor era per als qui no sabien el per què els havien duts en aquell lloc, s'enfonsaven..."

Joan Escuer fou destinat a un Kommando de treball a seixanta quilòmetres del camp central de Dachau on les tortures físiques i psicològiques eren habituals i on també va poder veure la selecció que feien els metges nazis dels qui eren destinats a ser gasats. "La primera tortura –relata– era la fam, després les bufetades, els cops. Per ells érem salvatges i es divertien maltractant-nos. Després veies com acaronaven les pròpies criatures i no entenies res". A Escuer, li va quedar gravat a la memòria un cop que els van dur nus a les dutxes: "Hi havia rumors

de gasaments, i la fortor de carn cremada se sentia per tot el camp... ens van ficar a les dutxes però l'aigua no arribava, vint minuts i no arribava... la gent es desesperava i començava a cridar auxili!, aigua!, aigua!... al cap de 40 minuts començà a rajar l'aigua... De la crispació es passa a l'eufòria... És inimaginable, s'ha de viure".

Els darrers dies d'abril del 1945 el camp central de Dachau fou alliberat. La fi del malson d'Escuer encara havia de perllongar-se uns dies més, com la de molts deportats cadàverics fugint amb els botxins de les tropes aliades.

A París, definitivament lliure, Joan Escuer es retrobà amb Constanza Martínez Prieto la seva futura esposa, que havia conegut en un interrogatori de la Gestapo a França abans d'anar a Dachau. Constanza Martínez, recentment finada, també acabava d'ésser alliberada d'un camp d'extermini: el de Ravensbrück.

"Ni un cèntim d'indemnitzacions". La tragèdia dels camps d'extermini va ésser, com hem vist, una realitat que va tocar de ben a prop els nostres. Gairebé no hi ha una sola comarca dels Països Catalans que no tingui almenys una víctima dels nazis. Amb tot, els nostres deportats, igual que els deportats espanyols, han hagut d'afrontar gairebé en solitari la seva tragèdia. Ja foren considerats àpatrides pels nazis (de fet, als uniformes, hi lluïa el triangle blau, això sí amb la S de "Spanien" al mig), pel fet d'haver estat rebutjats i per tant lliurats per Franco i el seu ministre Ramón Serrano Súñer. "En l'actualitat –afirma Miquel Ulldemolins– encara sembla que ho som... Tots els qui hem tornat a Espanya no rebem un cèntim en concepte d'indemnització". Un escàndol, si tenim en compte les darreres notícies aparegudes a la premsa alemanya en què s'afirma que criminals de guerra alemanys cobren en concepte de víctimes de guerra. "Cap govern espanyol no ha fet res –recalca Ulldemolins– i aquests polítics haurien de pensar que quan ells anaven amb bol-

"El nazisme és com una droga"

"El nazisme és com una droga –afirma l'alcoià Francesc Aura–; comencen fent pintades, després fent accions i acaben cometent crims".

Francesc Aura Boronat, supervivent de Mauthausen, és la persona que durant alguns anys ha aixecat al País Valencià l'Amical Mauthausen. Com molts dels seus companys, Aura no ha defugit l'obligació de mantenir viu el record d'aquells fets. Ja té edat i maldecaps de salut relacionats amb el cor, una herència dels camps. "Fa poc m'han operat –comenta– del cor. Quasi tots els qui vam passar per allò patim del mateix. El terror psicològic a què ens vèiem sotmesos, els sobresalts causats per tanta barbaritat i per la incertesa de quant ens tocava patir... tot això ens va fer molt de mal".

Aura ha sabut en el transcurs d'aquesta breu entrevista que hi ha botxins nazis que cobren compensacions de jubilació en concepte de víctimes de guerra. "La que ens faltava –exclama contenint la ràbia–, que aquests criminals cobren! I mentrestant els qui hem tornat a casa no veiem ni un cèntim. Els governs espanyols no han fet res. Jorge Semprún,

també deportat a Mauthausen, quan era ministre va dir que calia oblidar tot allò i el que havia de fer és pressionar des de la seva posició perquè poguérem rebre uns diners que d'alguna manera compensaren l'esclavatge que sofrírem..."

ARXIU / RAFA GIL

L'alcoià Francesc Aura. Supervivent de Mauthausen.

Digué que allò formava part del passat, però ell bé que ha tret un llibre contant la seua experiència, i n'ha trets molts diners".

Francesc Aura, és ferm en la seva posició. "Ara proven de tornar als jueus tot allò que els nazis els van rapinyar, però, de nosaltres, no se'n recorda ningú".

De moment, ell continuarà anant per escoles i instituts explicant el calvari del qual van ser víctimes milers de persones sense que la irracionalitat d'alguns li impedeixi de fer-ho amb orgull: "En alguns instituts han aparegut creus gamades pintades. Quan veig això, i recorde tot el que hi ha al darrere, pense que els qui les han pintades s'equivoquen. Segurament que deuen ser joves. És com passava a Alemanya: un uniforme... el poder... ben atipats..., però després s'han de fer criminals i, d'això, ningú ja no pot eixir-se'n". F. V.

deixi de fer-ho amb orgull: "En alguns instituts han aparegut creus gamades pintades. Quan veig això, i recorde tot el que hi ha al darrere, pense que els qui les han pintades s'equivoquen. Segurament que deuen ser joves. És com passava a Alemanya: un uniforme... el poder... ben atipats..., però després s'han de fer criminals i, d'això, ningú ja no pot eixir-se'n". F. V.

quers nosaltres ja lluitàvem per la democràcia de què ells es beneficien".

En l'actualitat només l'eurodiputat de CiU Joan Vallvé lluita perquè Alemanya tingui en consideració aquests deportats. Mentrestant, les víctimes catalanes del nazisme, moltes d'elles agrupades a l'Amical de Mauthausen, s'esforcen a perpetuar la memòria del que va ésser aquell crim col·lectiu de milions d'ésser humans. Per instituts i escoles expliquen el relat dels seus sofriments i fan sentir la cantarella amarga de les xifres. Només per Mauthausen, hi van passar 7.189 republicans; d'a-

quests, n'hi van morir 477, 153 dels quals catalans i andorrans. Un miler més van passar per Dachau, Buchenwald i els altres camps. 499 foren gasats a Hartheim. 3.839 republicans van morir a Gusen, dels quals 1.582 eren catalans. Morts en els altres camps, en bombardeigs, transports o presons de la Gestapo va caure un altre miler de republicans. En definitiva més de deu mil republicans van conèixer la criminal deportació nazi.

Als supervivents, la paraula i la memòria.

Francesc Viadel